

طراحی مدل عوامل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد امام خمینی (ره)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۲۸

محمد قیصرزاده^۱

فرانک موسوی^۲

علی‌رضا قاسمی^۳

محمدجواد کرم‌افروز^۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر، طراحی مدل عوامل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد است و برای انجام‌دادن تحقیق از روش کیفی داده‌بنیاد استفاده کرده‌ایم. جامعه آماری پژوهش، مدیران ارشد کانون‌های فرهنگی - تربیتی، مدیران ارشد کمیته امداد و اعضای هیئت علمی دانشگاه در استان‌های غربی کشور (ایلام، کرمانشاه، همدان و کردستان) را شامل می‌شود که از میان آن‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، یازده نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه نیمه‌ساختارمند بوده و کدگذاری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA انجام شده است. یافته‌های تحقیق با استفاده از کدگذاری مصاحبه‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهد دویست کد اولیه در قالب مفهوم مدل عوامل مؤثر (علی و زمینه‌ای، مداخله، راهبرد و پیامد) بر ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان اثر می‌گذارند و درنهایت، ۱۴۷ کد اولیه به‌عنوان شاخص‌های ارزیابی الگو از طریق هم‌پوشانی مفاهیم و حذف کدهای هم‌معنی، با استفاده از نظرات استاد راهنما انتخاب شد. این کدها در مفاهیم و مقولات محوری جای گرفتند و مجموعاً شصت مقوله بنیادی برای تبیین مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد، موردنظر بوده است؛ لذا طراحی مدل عوامل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان به مدیران کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمک می‌کند تا با برنامه‌ریزی اصولی در راستای تعلیم و تربیت اسلامی، با توجه به ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی و... زمینه لازم برای رشد همه ابعاد وجودی دانش‌آموزان را فراهم آورند و تحقق یافتن اهداف موردنظر از تعلیم و تربیت را تسهیل کنند.

واژگان کلیدی: کانون‌های فرهنگی، سطح علمی - فکری، امور فرهنگی، کمیته امداد، دانش‌آموزان تحت حمایت.

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. m.gh3442198m@gmail.com
۲. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول). Frnkmosavi@yahoo.com
۳. استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. Alirezaghasemi78@yahoo.com
۴. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. Mjkaramafrooz@gmail.com

بیان مسئله

هرکدام از دستگاه‌های فرهنگی به‌ضرورت رسالت خود، به طراحی و اجرای آموزش فعالیت‌های فرهنگی به‌منظور فرهنگ‌سازی، و ارتقاداتن سطح اطلاعات و آگاهی افراد جامعه اقدام می‌کنند و بی‌شک، این عمل آن‌ها دانش‌آموزان و نوجوانان را در محیطی متغیر و پیچیده قرار می‌دهد که باید در آنجا درست را از نادرست تشخیص دهند (آقایی و رهنما، ۱۳۹۷). اگرچه بُعد فکری- فرهنگی، فقط یکی از ابعاد تربیتی است، فرصت‌هایی بی‌بدیل را فراهم می‌کند که به رشد انسان در تمام ابعاد وجودی‌اش منجر می‌شوند (Islam and Sanzida, 2021)؛ از این روی، متخصصان حوزهٔ تعلیم و تربیت برای پررنگ جلوه‌دادن تربیت فکری و فرهنگی در برنامه‌های درسی کوشش فراوان کرده‌اند؛ اما باوجود تأکیدهای بسیار زیاد، شواهد نشان می‌دهند در حال حاضر، نقش کانون‌های فرهنگی در ارتقاداتن سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان، چندان جدی گرفته نشده و به موضوعی حاشیه‌ای و فرعی در نظام آموزشی تنزل یافته است (Tamnayfar, Amini and Yazdani, 2011). از مهم‌ترین دلایل این مسئله می‌توان برنامه‌ریزی نادرست و نیز آشنانبودن مدیران و مجریان با مأموریت‌ها و فلسفهٔ ایجاد این کانون‌ها را ذکر کرد (حسین‌پور و زین‌آبادی، ۱۳۹۸)؛ درحالی که کانون‌های فرهنگی- تربیتی، مکان‌هایی مناسب برای تحقق‌یافتن تعلیم و تربیت هستند و تقویت آن‌ها درحوزهٔ پرورشی، موجب تقویت خودآگاهی، همدلی، ارتباط مؤثر و ایجاد اعتمادبه‌نفس در دانش‌آموزان، و افزایش یافتن توانایی آنان برای حل‌کردن مسائل و مشکلاتشان می‌شود (Kapur, 2018). ازدیدگاه خان و سعید (2022)، فعالیت‌های خارج از برنامه، بازتاب‌هایی را که به ایجاد تغییر در اعتقادات، نگرش‌ها و رفتارهای روزمرهٔ دانش‌آموزان می‌شوند، برجسته می‌کنند. بانیک و کومار (2019) در پژوهش خود، علاوه‌بر تأکید بر ارتقای فعالیت‌های فوق‌برنامه برای بهبودبخشیدن دانش و درک دانش‌آموزان یادآور شده‌اند که هم دانشگاه‌ها و هم سیاست‌گذاران باید در طراحی فعالیت‌های فوق‌برنامه، نقشی مؤثر داشته باشند و چهارچوبی استاندارد را برای ارزیابی مستمر نتیجهٔ این فعالیت‌ها ایجاد کنند. زندیان و

فلامرزی (۱۳۹۳) در پژوهش خود نشان داده‌اند کانون‌های پرورش فکری کودکان می‌توانند با به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای آموزشی نوین، نقشی مؤثر در شکوفاکردن استعداد‌های کودکان ایفا کنند.

در این راستا، مزروعی (2005) به نقل از اسفندیاری مقدم، محقق و رضوی ملایری، (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان داده است برنامه‌های کانون بر رشد اعتقادی، اخلاقی، عاطفی و اجتماعی ازدیدگاه دانش‌آموزان و مربیان، بسیار مؤثر بوده‌اند و در مجموع، عملکردی موفقیت‌آمیز داشته‌اند؛ از این روی، توسعه کانون‌های فرهنگی - تربیتی برای کودکان، نوجوانان و جوانان، یکی از نیازهای اصلی و انکارناپذیر در راستای شکوفاشدن استعداد‌های مختلف این اقشار و تقویت بنیان دینی و عقیدتی جامعه محسوب می‌شود (اسفندیاری مقدم، محقق و رضوی ملایری، ۱۳۹۴؛ شکیبیا و گلابی، ۱۳۹۵). کانون‌های فرهنگی - تربیتی، مراکزی برای تقویت هویت فرهنگی و دینی و ملی دانش‌آموزان، آشناکردن آنان با ارزش‌های فرهنگی، و زمینه‌سازی برای ایجاد ارتباط‌های صمیمانه و معاشرت‌های اجتماعی سازنده هستند. در این مراکز، بستری فراهم می‌آید تا وجدان جمعی، خوداتکایی و قدرت تصمیم‌گیری در دانش‌آموزان تقویت شود و مهارت لازم برای زندگی اجتماعی و ایفاکردن نقش مؤثر در تلاشی همسو برای رسیدن به اهداف مشترک، به‌دست آید (Geremew and Abdissa, 2017). در جامعه متکثر و متنوع امروزی، دانش‌آموزان به دلیل مواجهه‌بودن با انتخاب‌های متعدد باید دارای قدرت قضاوت، انتخاب صحیح و توانایی لازم برای تفکر نقادانه باشند (رحیمی، واحدی و ایمانزاده، ۱۳۹۸).

از سوی دیگر، توجه به تقویت ارزش‌های اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان نیز اهمیت فراوان دارد؛ زیرا دانش‌آموزانی که مهارت‌های اجتماعی را به‌خوبی فرامی‌گیرند، روابطی مستحکم با اعضای خانواده و اجتماع برقرار می‌کنند و سطحی بالا از سازگاری اجتماعی را نشان می‌دهند (محمدی نصرآباد، علوی لنگرودی، زندوانیان و استبرقی، ۱۳۹۸)؛ بنابراین، کانون فرهنگی - تربیتی با ایجاد برنامه‌های فرهنگی مختلف همچون کتاب و کتاب‌خوانی، بحث آزاد، بحث کتاب‌های خاص کودکان تحت حمایت،

نمایش خلاق، شعرخوانی، معرفی شخصیت‌های برجسته فرهنگی - هنری و تهیه نشریه دیواری در رشد و شکوفایی دانش‌آموزان این مرزوبوم، نقشی مهم دارد و پیشینه چهل ساله این مرکز در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی، مظهر تأییدی بر این ادعاست؛ اما با وجود تمام توانایی‌ها و امکانات این مجموعه، همواره از تعداد اعضای آن کم می‌شود (زارع‌زاده، ۱۳۹۴). در پژوهش‌های مختلف، عوامل مؤثر بر تفکر و فرهنگ کودکان و دانش‌آموزان بررسی شده است. پداست و همکاران^۱ (2015) در پژوهشی با بررسی و تجزیه و تحلیل ۳۲ مقاله از پایگاه اطلاعاتی ابسکو، یادگیری مبتنی بر تحقیق را دلیل اصلی موفقیت در برنامه‌های علمی، پژوهش‌های بین‌المللی و پروژه‌ها معرفی کرده‌اند. پینتو، بیگز، و توری و وزنی^۲ (2018) در پژوهش خود نشان داده‌اند دانش‌آموزان باید به پژوهش و حل کردن مشکلات خویش با کمک یکدیگر و با حمایت بزرگسالان بپردازند؛ نه اینکه صرفاً پاسخ‌هایی فوری برای سؤالاتشان دریافت کنند. براساس یافته‌های پژوهش مورد بحث، تفکر و یادگیری دانش‌آموزان همواره عمیق‌تر، غنی‌تر و پیچیده‌تر می‌شود. انوپرینکو، اسورتسوا و اشچنکو^۳ (2019) نیز در پژوهشی نشان داده‌اند رشد تفکر پژوهشی در دانش‌آموزان از طریق نظام وظایف یادگیری تحقق می‌یابد که در آن، دانش‌آموزان در مسائل غوطه‌ور می‌شوند، دانش و روش‌های جدید را کشف می‌کنند و به صورتی انعکاس‌دهنده، عملی تازه را شکل می‌دهند. مرک، هنیسی و وارویک^۴ (2019) در پژوهش خود، با عرضه مدلی نتیجه گرفته‌اند گفت‌وگو، همفکری و استفاده از فناوری‌های دیجیتال در کلاس درس به منظور بهبود بخشیدن کیفیت ارتباط، ابزارهایی روان‌شناختی و فرهنگی برای یادگیری و حل کردن مشکلات هستند. رودریگز، پرز، نونز، بانوس و کاریو^۵ (2019) در پژوهشی نتیجه گرفته‌اند دستیابی دانش‌آموزان به مهارت‌های پژوهشی با تفکر خلاق، پیشرفت علمی و انسجام

-
1. Pedaste et al.
 2. Pinto, Bigozzi, Vettory and Vezzani
 3. Onopriienko, Skvortsova and Ishchenko
 4. Mercer, Hennessy and Warwick
 5. Rodríguez, Pérez, Núñez, Baños and Carrió

گروهی آنها ارتباط دارد و تحقیق‌یافتن این مسئله، مستلزم سیاست‌گذاری نظام آموزشی برای ایجاد زیرساخت‌های فنی و آموزشی در محیط‌های دموکراتیک است. براساس نتایج پژوهش آقای و رهنما (۱۳۹۷)، باوجود تأکید بسیار زیاد ابن‌سینا بر تربیت عقلی و فکری انسان برای دست‌یافتن به سعادت نهایی، به‌دنبال بررسی دلالت‌های تربیتی عقل نظری و عملی و نیز آرای تربیتی وی درمی‌یابیم دلیلی برای اختصاص‌یافتن شروع این‌گونه تربیت به دوران کودکی وجود ندارد و شواهد، بیانگر لزوم به‌کارگیری تربیت اخلاقی در دوران کودکی هستند؛ زیرا تربیت اخلاقی و تأدیب در این دوران، زمینه‌ساز پرورش‌یافتن عقل الهی و تربیت فکری صحیح در دوران بزرگسالی خواهد بود. نبیئی، کاظم‌پور و شکیبایی (۱۳۹۹) در پژوهش خود، به‌دنبال شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های توسعه تفکر پژوهشی دانش‌آموزان در نظام آموزش عمومی ایران نتیجه گرفته‌اند پنج مقوله در توسعه تفکر پژوهشی دانش‌آموزان، مؤثرند: اولویت پژوهش در سیاست‌گذاری کلان، قابلیت‌های محیطی، توانمندسازی و کارآمدی نیروی انسانی، نظام آموزشی مسئله‌محور، و توسعه ساختاری و مالی. عزتی، شریفیان، تورانی، برزگر و اسماعیلی (۱۴۰۰) در پژوهشی به‌منظور شناسایی عوامل مؤثر بر نقش‌آفرینی مدارس به‌عنوان کانون تجربیات تربیتی دانش‌آموزان نشان داده‌اند الگوهای تجربی در تمام امور تربیتی دانش‌آموزان، نقش محوری دارند و متولیان آموزش نه تنها باید عوامل اثرگذار بر تجربیات تربیتی دانش‌آموزان را بشناسند؛ بلکه لازم است از نظرهای معلمان، مدیران و والدین درباره نقش مدرسه در این تجربیات آگاهی یابند. صفری (۱۴۰۰) در پژوهشی نشان داده است چهار عامل، بیشترین نقش را در رشد و توسعه فرهنگ علمی در مدارس ایفا می‌کنند: کیفیت فعالیت‌های آموزشی و پرورشی، بازخورد سازنده، کیفیت محیط آموزشی، و امنیت روانی و شغلی.

در کمیته امداد امام خمینی (ره)، توانمندسازی دانش‌آموزان تحت حمایت این نهاد به‌عنوان تنها راه نجات‌یافتن آنان از چرخه فقر، همواره مورد توجه مدیران سازمانی بوده و تأکید ویژه بر توانمندسازی، به شکل‌گیری و توسعه روش‌ها و فرایندهایی گاه منحصربه‌فرد انجامیده است که برخاسته از دستورهای دینی و مبانی اعتقادی، و مبتنی بر تجارب چندساله

این نهاد بوده و مورد توجه بسیاری از سازمان‌ها، مؤسسات، و نهادهای داخلی و خارجی قرار گرفته است. این روش‌ها و فرایندها در قالب نظام سازمانی، شیوه‌نامه‌ها، فرهنگ سازمانی و دانش غیرمکتوب نیروی انسانی کمیته امداد، قابل مطالعه هستند. کانون‌های فرهنگی کمیته امداد امام خمینی (ره) در اجرای برنامه‌ها و دستیابی به اهداف مذکور، با فرازونشیب‌های زیادی مواجه هستند که وجود نداشتن الگوهای بومی مناسب برای تولیدات فرهنگی و شکوفاکردن استعدادهای دانش‌آموزان را می‌توان دلیل بروز این مسائل و چالش‌ها دانست. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد کانون‌های فرهنگی کمیته امداد امام خمینی (ره) برنامه‌های تحولی گسترده‌ای را برای افزایش دادن اعتماد به نفس، بهبود کیفیت زندگی و اعتلای جایگاه افراد در جامعه، در دستور کار خود قرار نداده‌اند و از این روی، مسئله اساسی پژوهش حاضر، طراحی مدل عوامل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد است.

روش پژوهش

این پژوهش با توجه به هدف اصلی آن، در زمره تحقیقات کاربردی قرار دارد و برای گردآوری داده‌های آن از رویکرد کیفی استفاده شده است. جامعه مطالعاتی پژوهش، یازده نفر از مدیران ارشد کانون‌های فرهنگی - تربیتی، مدیران ارشد کمیته امداد و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در استان‌های غربی کشور (ایلام، کرمانشاه، همدان و کردستان) را شامل می‌شود. روش نظریه داده‌بنیاد، مانند دیگر انواع پژوهش کیفی، متکی بر تصورات معرفت‌یابی نمونه آماری برای تعمیم‌پذیری داده‌ها و اصالت یافته‌ها نیست و در آن، عموماً نمونه‌ها به صورت هدفمند انتخاب می‌شوند (ابوالمعالی، ۱۳۹۱). در این پژوهش نیز برای انتخاب کردن افراد از نمونه‌گیری نظری هدفمند استفاده کرده‌ایم؛ همچنین نمونه‌گیری از داده‌ها را با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری انجام داده‌ایم. نمونه‌گیری نظری، مبتنی بر مفاهیم در حال ظهور برگرفته از داده‌هاست و فرایند نمونه‌گیری تا زمان رسیدن به اشباع نظری، یعنی زمانی که هیچ ویژگی جدیدی ظهور نکند و به عبارت دیگر، مفهومی جدید در خلال گردآوری داده‌ها خلق نشود، ادامه یافته است (محمدپور، ۱۳۹۰). در این پژوهش،

هم‌زمان با گردآوری داده‌ها تحلیل آن‌ها نیز صورت گرفته است و پژوهشگران با انجام دادن یازده مصاحبه به مرحله اشباع رسیده‌اند. داده‌های موردنیاز از طریق مصاحبه عمیق با مدیران جمع‌آوری شده‌اند و روند کار بدین صورت بوده که پس از مطالعه و بررسی فراوان و نیز استفاده از نظر متخصصان، راهنمای مصاحبه تنظیم شده است؛ همچنین برای تعیین دقیق راهنمای مصاحبه، یک مصاحبه آزمایشی در مقیاس کوچک‌تر صورت گرفته است و نهایتاً سوالات اساسی محورهای مصاحبه با مشارکت‌کنندگان مشخص شده‌اند. مصاحبه‌ها در ماه‌های شهریور، مهر و آبان ۱۴۰۱ انجام شده‌اند و به‌طور میانگین، برای هر مصاحبه، شصت دقیقه زمان صرف شده است. در جدول ۱، وضعیت کلی مصاحبه‌های انجام‌شده را مشاهده می‌کنیم:

جدول ۱. مشخصات نمونه پژوهشی

تحصیلات			سن		
دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	۵۵ به بالا	۴۵-۵۵	۳۵-۴۵
۲	۷	۲	۱	۸	۲
تعداد کل مصاحبه‌شونده‌ها			۱۱ نفر		

در مراحل کدگذاری سه‌گانه از ابزار تحلیلی پارادایم، مطابق مدل استراوس و کوربین^۱ (1990) استفاده شده است. پارادایم موردنظر از سه بخش شرایط، کنش متقابل و پیامدها تشکیل شده و فرایند تحلیل توسط نرم‌افزار مکس کیودا^۲ صورت گرفته و بدین ترتیب، با توجه به روش‌های کدگذاری مذکور و تفسیر داده‌های گردآوری‌شده، نظریه زمینه‌ای براساس مدل استراوس و کوربین استخراج شده است. در این مطالعه برای تأیید اعتبار و مقبولیت داده‌ها از دو روش بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان و مرور خبرگان غیرشرکت‌کننده در پژوهش (یک نفر از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه و دو دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی) استفاده شده و پس از دریافت نظرهای اصلاحی، ویرایش لازم صورت

1. Strauss and Corbin
2. MAXQDA

گرفته و در نهایت، مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد شکل گرفته است.

یافته‌های پژوهش

نتایج کیفی تحقیق حاضر با استفاده از فرایند کدگذاری مصاحبه‌های انجام‌شده نشان می‌دهد دو‌بست کد اولیه در قالب مفهوم مدل عوامل علی و زمینه‌ای مؤثر بر نقش کانون‌های فرهنگی کمیته امداد، ابعاد، راهبردها و پیامدهای ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان استخراج شده و در نهایت، ۱۴۷ کد اولیه به‌عنوان شاخص‌های ارزیابی الگو از طریق هم‌پوشانی مفاهیم و حذف کدهای هم‌معنی با استفاده از نظرات استاد راهنما و استادانی که جهت تعیین روایی و پایایی با محققان همکاری کردند، انتخاب شده است. این کدها در مفاهیم و مقولات محوری در مرحله بعدی جای گرفته‌اند و مقولات مورد بحث، مشتمل بر شصت مقوله بنیادی برای تبیین الگوی عوامل مؤثر بر نقش کانون‌های فرهنگی کمیته امداد در آگاهی و ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان بوده‌اند. در واقع، در فرایند مصاحبه سعی شده است هم‌زمان با تحلیل مقوله‌های احصاشده و مفاهیم مرتبط با آن‌ها صورت‌بندی نظری مرتبط با مدل پارادایمی و ارتباط سازه‌ای مقوله‌ها شکل ابتدایی خود را پیدا کند. در کدگذاری محوری، مقوله‌های مستخرج از کدگذاری باز، ذیل شش دسته قرار گرفته‌اند: مقوله مرکزی، عوامل علی، عوامل مداخله‌گر، عوامل زمینه‌ای (بستر)، راهبردها و پیامدها. از میان مقوله‌های استخراج‌شده، مقوله «مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی کمیته امداد» به‌منزله مقوله مرکزی در مرکز مدل قرار گرفته است. دلیل انتخاب این مقوله به‌عنوان مقوله مرکزی این است که در اغلب داده‌ها ردپای آن را می‌توان به‌وضوح مشاهده کرد؛ به عبارت دیگر، اغلب پاسخ‌دهندگان گفته‌اند افزایش دادن تأثیر کانون‌های فرهنگی کمیته امداد بر آگاهی و ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان، نیازمند به‌کارگیری سازوکارهایی خاص و متفاوت است و با استفاده از رویه‌های فعلی نمی‌توان

به صورتی موفقیت‌آمیز، مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد را اجرا کرد؛ بنابراین می‌توان این مقوله را در مرکز قرار داد و دیگر مقوله‌ها را به آن مرتبط کرد. برچسب انتخاب‌شده برای مقوله مرکزی نیز انتزاعی و درعین حال، جامع است.

۱. سؤال اول پژوهش

عوامل علی ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد کدام‌اند؟

عوامل علی، مجموعه‌ای از وقایع و شرایط است که بر مقوله محوری اثر می‌گذارند؛ به دیگر سخن، این عوامل را می‌توان عبارت از اتفاق‌هایی دانست که به وقوع یا گسترش پدیده مورد نظر می‌انجامند. عوامل علی می‌تواند هرگونه رویداد احتمالی باشد. در جدول ۲، جزئیات این فرایند را مشاهده می‌کنیم:

جدول ۲. مقولات و مفاهیم احصاشده ذیل عوامل علی

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم
عوامل علی	سازمان‌دهی	سبک زندگی دینی اسلامی
		ارزش‌های سازمان
	ارزش‌ها	ارزش‌گذاری آگاهانه
		اعتلای جایگاه افراد در جامعه
	مسئولیت‌پذیری	توجه مدیران کانون‌های فرهنگی
		گسترش و اعتلای فرهنگی ولایت، و همراهی و هماهنگی با انقلاب اسلامی
		تولیدات فرهنگی
	نهادینه کردن فرهنگ	توسعه فرهنگ سازمانی
		تقویت نهادهای مدنی
		توجه به عرضه آموزش‌های لازم در زمینه نهادینه‌سازی فرهنگ
برنامه‌ریزی	هدفمندشدن سازمان	

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم
	راهبردی	تحقق یافتن اهداف راهبردی سازمان
	رفتار شهروند	بهبود سرمایه اجتماعی
	سازمانی	تربیت کردن شهروندان خودآگاه
ب ر ن د ن ی م ر ت	عدالت آموزشی	ساخت‌ها و نیازهای سیاسی فناوری و تجهیزات
	تقویت هویت فرهنگی	سازگاری علم و دین تولیدات فرهنگی
	مشارکت اجتماعی	آشناکردن دانش‌آموزان با ارزش‌های ماندگار فرهنگی پیوندهای اجتماعی و عاطفی آگاهی اجتماعی
	رشد همه‌جانبه	ناهنجاری‌های فکری و فرهنگی میزان تحرک اجتماعی امکانات پرورشی
	نوآوری و اکتشاف	رشد روزافزون اطلاعات
	انگیزه و نیاز درونی	وجودداشتن فرهنگ تلاش در محیط کار توجه‌کردن والدین به دانش‌آموز و تصدیق‌کردن او
	فعالیت‌های فوق‌برنامه	سامان‌بخشیدن به خواسته‌ها و تلاش‌های فرهنگی سامان‌بخشیدن به خواسته‌ها و تلاش‌های هنری دانش‌آموزان سامان‌بخشیدن به خواسته‌ها و تلاش‌های اجتماعی

۲. سؤال دوم پژوهش

عوامل زمینه‌ای ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد کدام‌اند؟

عوامل زمینه‌ای، عبارت از مجموعه عواملی هستند که زمینه را برای تحقق یافتن پدیده مورد نظر فراهم می‌کنند و بر رفتارها و کنش‌ها اثر می‌گذارند. براساس عوامل زمینه‌ای، اقدامات و راهبردها پدیده‌ای خاص را اداره می‌کنند. در جدول ۳، جزئیات این فرایند را مشاهده می‌کنیم:

جدول ۳. مقولات و مفاهیم احصاشده ذیل عوامل زمینه‌ای

مقولات	مقولات فرعی	مفاهیم
د ر ز م ی ن ه	هویت فردی	شکاف نسلی
		استفاده بهینه از اوقات فراغت
	مدیریت فرهنگی	بهبود کیفیت زندگی
		تقویت هویت دینی و ملی
		نهادینه کردن مباحث فرهنگی
	تحکیم وحدت	تقویت بنیان دینی و عقیدتی
		افزایش اعتماد جامعه به سازمان
	رسانه‌های گروهی	ایجاد و توسعه مشارکت اجتماعی مطلوب‌تر میان سازمان و جامعه
		الگوبرداری از دیگر سازمان‌های موفق در زمینه تربیت فکری - فرهنگی
	د ر ز م ی ن ه	سیاست‌گذاری آموزشی
تأکید بر نتیجه‌گرایی در مقابل عملکردگرایی		
تدوین کاربست‌های پژوهشی		
برنامه‌ریزی آموزشی		اولویت‌دادن منافع سازمانی بر منافع فردی
		برنامه‌ریزی اصولی و در راستای تعلیم و تربیت اسلامی
		برنامه‌ریزی اصولی و در راستای تعلیم و تربیت اسلامی
		آموزش‌دهی مهارت‌های زندگی و سبک زندگی دینی اسلامی
کادر آموزشی		پرورش دادن انگیزه‌های مثبت و حذف انگیزه‌های منفی
		ارتقای دانش مدیران در زمینه تربیت فکری - فرهنگی
		استفاده حداکثری از تخصص کارکنان در محیط کار
حمایت اجتماعی	جذب بیشتر حمایت‌های اجتماعی برای سازمان	
	رعایت کردن حقوق و وظایف اجتماعی	
	نظام حمایتی چندلایه	
	حمایت‌های آموزشی و ترمیمی رفتاری	
فرهنگ کار	پرهیز از سیاسی‌کاری در فرایند مدیریت سازمان	

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم
	گروهی	تلاش برای ارتقادر کار گروهی در سازمان
		خلاقیت و ابداع در زمینه تولیدات هنری
	قومیت‌های فرهنگی	پذیرش فرهنگ، قوانین و آرمان‌های اجتماعی
		ایجاد و توسعه یکپارچگی و وحدت میان افراد درون سازمان
رشد اجتماعی		شکوفاکردن استعدادهای دانش‌آموزان
		رشد اعتقادی دانش‌آموزان
		جامعه‌پذیری دانش‌آموزان
		رشد اخلاقی دانش‌آموزان

۳. سؤال سوم پژوهش

عوامل مداخله‌گر در ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد کدام‌اند؟

عوامل مداخله‌گر، مجموعه‌ای از وقایع هستند که در مدیریت اخلاقی در معاونت تربیت بدنی و سلامت وزارت آموزش و پرورش رخ می‌دهند. این عوامل به پدیده موردنظر تعلق دارند و بر راهبردهای کنش و واکنش اثر می‌گذارند. در جدول ۴، جزئیات عوامل مداخله‌گر در ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد نشان داده شده است:

جدول ۴. مقولات و مفاهیم احصاشده ذیل عوامل مداخله‌گر

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم
تربیت	مقررات اداری	وجودداشتن رانت اداری در سازمانها
		سیاسی‌بازی در سازمان
ارتباطات انسانی		شخصیت مربی
		وجودداشتن مشاوران متخصص
		شناخت کامل گلوگاه‌های تعاملات سازمانی

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم	
نظام آموزشی	خدمات رفاهی - اجتماعی	شرایط محیطی حمایتگر بهره‌مندی از مشاوران بااخلاق در مدیریت سازمان بهره‌مندی از مشاوران متعهد در مدیریت سازمان	
	طراحی آموزشی	تعداد دانش‌آموزان و ترکیب کلاس تنوع برنامه‌های آموزشی	
	فرصت‌های یادگیری	دسترسی به شبکه‌های اجتماعی مدت‌زمان یادگیری گشودن ذهنیت فلسفی	
	روش‌های نوین آموزشی	تسلط مربی بر الگوهای نوین تدریس هماهنگی برنامه‌ها و روش‌های آموزشی	
	محیط یادگیری	فضای آموزشی جو روانی حاکم بر محیط یادگیری سازمان‌دهی کلاس	
	ویژگی‌های درون‌فردی	موقعیت خانوادگی	طبقه و موقعیت اجتماعی گرایش خانوادگی پایگاه اجتماعی خانواده پایگاه اقتصادی خانواده
		انضباط شخصی	وجود داشتن اختلالات رفتاری حساسیت عمیق با جلوه‌های بصری هنری
		نگرش	نگرش دانش‌آموزان به ارزش‌ها و هنجارها تعهد داشتن دانش‌آموزان به خانواده
		کار گروهی	فعالیت‌های یادگیری گروهی
		روابط درون‌فردی	روابط مربی و دانش‌آموز شناسایی کردن نیازهای اساسی دانش‌آموزان

۴. سؤال چهارم پژوهش

عوامل راهبردی در ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد کدام‌اند؟

راهبردها کنش‌هایی هدفمند هستند که راه‌حلی برای پدیده مورد نظر فراهم می‌کنند و به ایجاد پیامدها و نتایج می‌انجامند. اساس راهبردها کنش‌ها و واکنش‌هایی برای کنترل و اداره کردن پدیده مورد نظر و مقابله با آن است. این مقوله ابعادی دارد که در جدول ۵ به تفصیل آمده‌اند:

جدول ۵. مقولات و مفاهیم احصاشده ذیل راهبردها

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم
آموزش تفکر		توجه به جنبه‌های عاطفی آموزش
		توجه به هوش اجتماعی در محیط آموزشی
		مشارکت دانش‌آموزان در فرایندهای آموزشی
		ترویج تفکر خودمراقبتی
طراحی بازی‌های فکری		آموزش دادن خودراهبردی به دانش‌آموزان
		تناسب داشتن برنامه‌های آموزشی با رشد ذهنی
		آموزش‌دهی صحیح تفکر
برگزار کردن اردوهای آموزشی		آموزش دادن کتاب‌خوانی
		تأکید بر پیشرفت گروهی به جای پیشرفت فردی
		استفاده از فعالیت‌های فوق برنامه
به‌کارگیری تکنولوژی‌های آموزشی		برگزار کردن اردوهای علمی
		برگزار کردن اردوهای فرهنگی
به‌کارگیری وسایل آموزشی		استفاده از وسایل سمعی و بصری
		استفاده از فناوری‌های روز دنیا
به‌کارگیری وسایل آموزشی پیشرفته		استفاده از ابزارهای هنرمندانه

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم
رابطه‌های فرهنگی	مهارت‌های ارتباطی مدیران	تعامل والدین با کانون‌های فرهنگی هدایت و سازمان‌دهی برنامه‌های آموزش اهمیت‌دادن مدیران به خرد جمعی
	بهبود خدمات آموزشی	استفاده از ابزارهای هنرمندانه برگزارکردن کارگاه‌های آموزشی تنوع برنامه‌های آموزشی
	صلاحیت حرفه‌ای مربیان	احترام‌گزاردن به قوانین و مقررات حاکم بر محیط کار
	تأمین منابع مالی	تأمین بودجه برای اجرای برنامه‌ها
	مدیریت دانش	توجه به مدیریت دانش در کانون‌های فرهنگی بهره‌مندی کارکنان کانون‌های فرهنگی از دانش غنی به‌میزان کافی
رابطه‌های مدیریتی	بهره‌گیری از مشاوران خبره	ایجاد همبستگی و همدلی میان افراد درون سازمان علاقه‌مندبودن کارکنان کانون‌های فرهنگی به کارشان
	شایسته‌سالاری	صداقت‌داشتن کارکنان کانون‌های فرهنگی
	تخصیص‌گرایی	بهره‌مندبودن کانون‌های فرهنگی از تجربه مدیریتی به‌میزان کافی

۵. سؤال پنجم پژوهش

پیامدهای ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد کدام‌اند؟

پیامدها نتایجی هستند که از راهبردها و کنش‌های مربوط به پدیده موردنظر حاصل می‌شوند و بررسی پیامدهای احتمالی ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد، آخرین قطعه از پازل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان به‌شمار می‌آید. در این راستا، مقوله‌های پیامدی ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد امام خمینی (ره) در سه بُعد پیامدی احصا شده‌اند که در جدول ۶، جزئیات آن‌ها را مشاهده می‌کنیم:

جدول ۶. مقولات و مفاهیم احصاشده ذیل پیامدها

مقولات محوری	مقولات فرعی	مفاهیم		
پیامدهای آموزشی	ارتقای تربیت عقلی	آموزش دادن خودباوری		
	تربیت اجتماعی	آموزش دادن حل مسئله		
	حل مسئله و مفهوم‌آفرینی	ارتقای سطح همکاری‌های جمعی		
	هویت‌یابی فرهنگی	تقویت خوداتکایی در افراد	تقویت قدرت استنباط دانش‌آموزان	
		احترام‌گزاردن به تفاوت‌های فرهنگی	احترام‌گزاردن دانش‌آموزان به خود	
	پیامدهای اجتماعی	استقلال فکری - فرهنگی	تقویت سعه صدر	
		دانش‌آموزان	پرورش دادن تفکر انتقادی در دانش‌آموزان	
		جامعه‌پذیری دانش‌آموزان	رعایت کردن اصول ارزشی و اخلاقی	
		سازگاری اجتماعی	برخورداربودن دانش‌آموزان از انگیزه درونی برای مسئولیت‌پذیری	پذیرفتن نقش در محیط اجتماعی
			اهتمام‌ورزیدن دانش‌آموزان به رعایت کردن حقوق شهروندی	توانایی سازگاری با تغییرات
پیامدهای فردی		بهبود تعامل اجتماعی	افزایش اثربخشی سازمان	
		خلاقیت فردی	سازگاری خانواده و کانون‌های فرهنگی	
		بهبود قدرت تصمیم‌گیری	استقلال عمل	
		تقویت روحیه علمی	ثبات‌داشتن در تعامل‌های گروهی	

مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات محوری
قدرت تصمیم‌گیری دانش‌آموزان	رضایتمندی تحصیلی	
اثربخشی تعلیم و تربیت	خودکارآمدی تحصیلی	
علاقه به تمرکز کامل در مطالعه		
مازگاری افراد در برابر تهدیدها، موانع، سختی‌ها و فشارها در حیطه تحصیل	سرزندگی تحصیلی	
تاب‌آوری در برابر چالش‌های ناشی از وضعیت آموزشی		

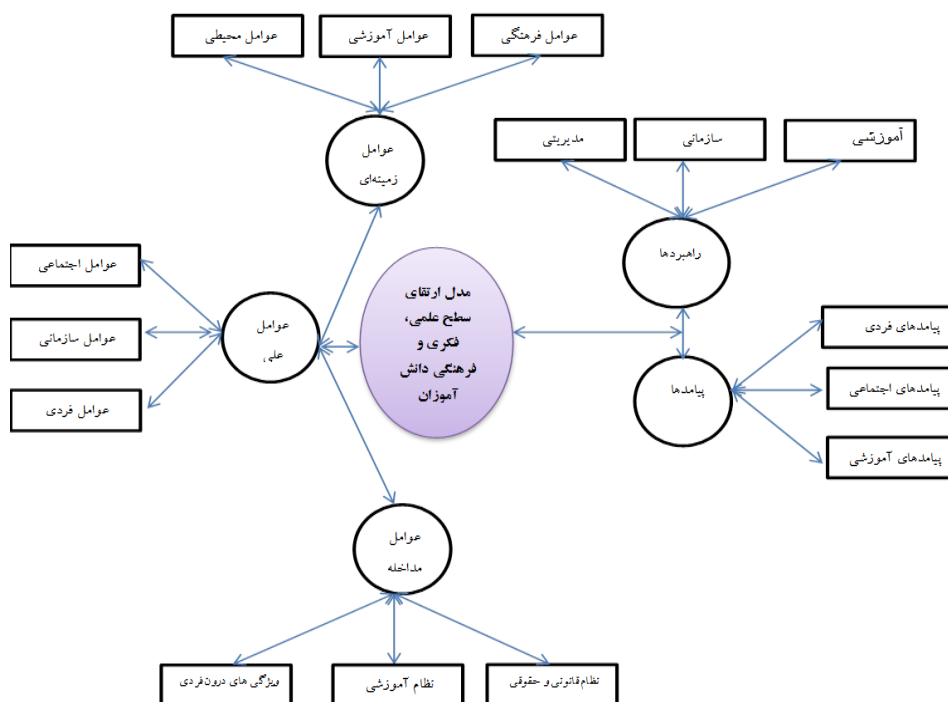
۶. سؤال ششم پژوهش

مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد چگونه است؟

شکل ۱. مدل پارادایمی ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد

پس از کدگذاری داده‌ها و ایجاد ارتباط میان مقوله‌های احصاشده، «نظریه محدود به واقعیت خاص» به دست داده شده که تنها متناسب با پدیده مورد مطالعه است و نمی‌تواند مدعی هیچ‌گونه تعمیمی فراتر از یک پدیده خاص باشد؛ سپس با بهره‌گیری از «نظریه محدود به واقعیت احصاشده»، دیاگرام «نظریه محدود به واقعیت خاص» به دست داده شده است. در شکل زیر، مدل پارادایمی مربوط به مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد را مشاهده می‌کنیم:

شکل ۲. مدل ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد مقوله‌های سازمان‌دهی ارزش‌ها، مسئولیت‌پذیری، نهادینه‌کردن فرهنگ، برنامه‌ریزی راهبردی، رفتار شهروند سازمانی، عدالت آموزشی، تقویت هویت فرهنگی، مشارکت اجتماعی، رشد همه‌جانبه، نوآوری و اکتشاف، انگیزه و نیاز درونی به‌عنوان عوامل علمی، باعث شکل‌گیری کانون‌های فرهنگی به‌منظور ارتقای تربیت فکری، علمی و فرهنگی دانش‌آموزان شده‌اند. همسو با این نتایج، زندیان و فلامرزی (۱۳۹۳) در پژوهش خود نشان داده‌اند کانون‌های پرورش فکری کودکان می‌توانند با به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای جدید آموزشی، نقشی مؤثر در شکوفایی استعداد‌های کودکان ایفا کنند و بنابراین، کانون‌های فرهنگی با هدف آشناکردن دانش‌آموزان با ارزش‌های ماندگار فرهنگی، بارورکردن اوقات زندگی، و تقویت شخصیت و خودباوری درنهایت، موجب ارتقایافتن تربیت فکری و فرهنگی دانش‌آموزان می‌شوند. تحکیم وحدت در جامعه دانش‌آموزی، حرکت فرهنگی دانش‌آموزان در مسیر درست و بالاخره افزایش اثربخشی تعلیم و تربیت نیز در کانون‌های فرهنگی - تربیتی، سطح علمی دانش‌آموزان را ارتقا می‌دهد؛ بنابراین، حضور دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی، رشد و شکوفایی استعداد‌هایشان را در پی دارد و سبب غنی‌سازی اوقات فراغت، کسب مهارت‌های زندگی و توانمندشدن آنان در عرصه‌های مختلف خواهد شد. هرچقدر میزان تمایز ساختی (تخصصی‌شدن نقش‌ها و میان‌نقش‌ها) در یک جامعه افزایش یابد، موقعیتی مناسب‌تر برای پیشرفت علم فراهم خواهد شد. تمایز ساختی، موقعیت لازم را برای مجموعه‌ای متنوع از نقش‌های علمی تخصصی و همچنین نقش‌های کمکی و حمایت‌کننده دیگر بخش‌های نهادی فراهم می‌کند.

براساس یافته‌های پژوهش حاضر، مقوله‌های هویت فردی، مدیریت فرهنگی، تحکیم وحدت، رسانه‌های گروهی، سیاست‌گذاری آموزشی، برنامه‌ریزی آموزشی، کادر آموزشی، حمایت اجتماعی، فرهنگ کار گروهی، قومیت‌های فرهنگی و رشد اجتماعی به‌عنوان عوامل زمینه‌ای، بستری مناسب را برای کانون‌های فرهنگی فراهم می‌آورند تا ارتقای علمی،

فکری و فرهنگی دانش‌آموزان تحقق یابد. این یافته با نتایج پژوهش آقای و رهنما (۱۳۹۷) همسویی دارد که نشان داده‌اند تربیت اخلاقی و تأدیب در دوران کودکی، زمینه‌ساز پرورش یافتن عقل الهی و تربیت فکری صحیح است؛ بنابراین، کانون‌های فرهنگی - تربیتی، یکی از نیازهای اصلی و انکارناپذیر کودکان، نوجوانان و جوانان برای شکوفاشدن استعداد‌های مختلف آنان، و تقویت بنیان دینی و عقیدتی جامعه و همچنین تکمیل برای فعالیت‌های آموزشی است و فعالیت‌های این کانون‌ها در کشور اسلامی ما با تلاش و پشتکاری چشمگیر و درخور تحسین پیش می‌رود. در سال‌های اخیر، غنی‌سازی اوقات فراغت نوجوانان و جوانان به‌عنوان یک نیاز مهم مطرح بوده و بنابراین، توجه به برنامه‌ریزی‌های لازم و مناسب در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کودکان، نوجوانان و جوانان اهمیت فراوان یافته است. در نتیجه فعالیت کانون‌های فرهنگی - تربیتی، زمینه‌ای مساعد برای استفاده بهینه از اوقات فراغت و آموزه‌هایی درخصوص مسائل دینی، قرآنی، فرهنگی، هنری، ادبی و مهارتی به‌صورتی متناسب با فرهنگ ملی و بومی فراهم می‌آید. در این مراکز، برنامه‌ریزی‌هایی مثبت و سازنده برای دانش‌آموزان در فضای خارج از مدرسه صورت می‌گیرد؛ به‌گونه‌ای که این فعالیت‌ها موجبات تعمیق یادگیری، مسئولیت‌پذیری، فعالیت محوری و توسعه یادگیری در دانش‌آموزان را فراهم می‌کنند و به‌عنوان عملکردهایی مکمل، سازنده و همراه با کشف استعداد‌های مختلف فرزندان، مورد توجه خانواده‌ها هستند.

براساس نتایج پژوهش حاضر، مقوله‌های مقررات اداری، ارتباطات انسانی، خدمات رفاهی - اجتماعی، طراحی آموزشی، فرصت‌های یادگیری، روش‌های نوین آموزشی، محیط یادگیری، موقعیت خانوادگی، انضباط شخصی، نگرش، کار گروهی و روابط درون‌فردی به‌عنوان عوامل مداخله‌گر در عملکرد کانون‌های فرهنگی، مؤثرند. این یافته، همسو با پژوهش‌های زندیان و فلامرزی (۱۳۹۳)، رودریگز، پرز، نونز، بانوس و کاریو (2019)، شکیب و گلابی (۱۳۹۵)، و عزتی، شریفیان، تورانی، برزگر و اسماعیلی (۱۴۰۰) است که عوامل آموزشی و خانوادگی را دارای نقشی مؤثر در عملکرد کانون‌های فرهنگی دانسته‌اند.

در تبیین این نتایج می‌توان گفت تربیت انسان همچون خود او، فرایندی بسیار پیچیده است. آماده‌سازی، پویایی و تربیت نسل نوجوان و جوان برای ساختن آینده کشور، نیازمند استفاده از سازوکارهای فرهنگی و آموزشی مناسب است و در این حوزه، نقش کانون‌های فرهنگی - تربیتی اهمیت فراوان دارد. رشد همواره در یک نظام بزرگ صورت می‌گیرد؛ یعنی زمینه‌ای فرهنگی یا خرده‌فرهنگی که نظام‌های کوچک، میانی و برونی در آن قرار گرفته‌اند. نظام بزرگ در واقع، یک مرام گسترده و فراگیر است که افزون‌بر دیگر مسائل حکم می‌کند با دانش‌آموزان چگونه رفتار شود، چه چیزی به آنان آموزش داده شود و دانش‌آموزان برای رسیدن به چه هدف‌هایی تلاش کنند؛ لذا در این راستا باید بهترین ابزارها و روش‌های آموزشی را به‌کار گرفت و فرصت‌هایی برابر را برای یادگیری ایجاد کرد تا موجبات ارتقای سطح فکری و فرهنگی دانش‌آموزان فراهم آید. برنامه‌های درسی وقتی به‌صورتی معقول و سنجیده تنظیم شوند و به دیگر سخن، تسلسل مطالب با زمینه یا پیش‌نیاز مواد درسی انطباق داشته باشد، دانش‌آموز مطالب را به‌خوبی می‌فهمد و پیشرفت می‌کند. روش‌های تدریس نیز باید با توجه به تفاوت‌های فردی و شناخت کامل دانش‌آموزان به‌کار گرفته شوند. روان‌شناسان معتقدند بهترین روش‌های آموزشی، آن‌هایی هستند که براساس نیازها و امکانات بدنی و روانی فراگیرندگان تنظیم و اجرا می‌شوند؛ نه آن‌هایی که دانش‌آموزان مختلف را وادار می‌کنند با روش آموزشی خاصی سازگار شوند.

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد به‌منظور ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان، راهبردهای آموزش‌دهی تفکر، طراحی بازی‌های فکری، برگزارکردن اردوهای آموزشی، به‌کارگیری تکنولوژی‌های آموزشی، استفاده از وسایل آموزشی پیشرفته، مهارت‌های ارتباطی مدیران، بهبود خدمات آموزشی، صلاحیت حرفه‌ای مربیان، تأمین منابع مالی، مدیریت دانش، بهره‌گیری از مشاوران خبره، شایسته‌سالاری و تخصص‌گرایی، مورد تأکید هستند. همسو با این پژوهش، نبیثی، کاظم‌پور و شکیبایی (۱۳۹۹) در پژوهش خود نشان داده‌اند قابلیت‌های محیطی، توانمندسازی و کارآمدی نیروی انسانی، نظام آموزشی مسئله‌محور، و توسعه ساختاری و مالی در توسعه یافتن تفکر پژوهشی

دانش‌آموزان، مؤثرند. پداست و همکاران (2015) نیز همسو با این پژوهش بر ضرورت یادگیری مبتنی بر تحقیق برای دانش‌آموزان تأکید کرده‌اند و صفری (۱۴۰۰) هم چهار عامل کیفیت فعالیت‌های آموزشی و پرورشی، بازخورد سازنده، کیفیت محیط آموزشی، و امنیت روانی و شغلی را در رشد و توسعه فرهنگ تأکید علمی در مدارس، مؤثر دانسته است؛ بنابراین، اگر امکانات، تسهیلات و برنامه‌ریزی‌های دقیق و متناسب آموزشی بتوانند حس کنجکاوی فراگیران را برانگیزند و آن‌ها را به سوی خود جذب کنند، این محیط برای آنان نشاط‌آور خواهد بود. مدیریت تفکر و مسائل عمومی، پیش‌نیاز تعیین خط‌مشی به‌شیوه اقتضایی است؛ زیرا به‌مدد آن می‌توان به شناختی نسبتاً جامع در خصوص اوضاع و احوال دست یافت و شیوه‌ای مناسب را برای برنامه‌ریزی آموزشی در مدارس برگزید؛ بنابراین، والدین، مربیان و همه دست‌اندرکاران درحوزه آموزش و پرورش باید کانون‌های فرهنگی-تربیتی را به محیط‌هایی بانشاط و جذاب برای دانش‌آموزان تبدیل کنند و از این طریق، زمینه را برای ارتقایافتن پیشرفت تحصیلی آن‌ها فراهم آورند. برای ایجاد نشاط در کانون‌های فرهنگی به‌منظور ارتقایافتن سطح علمی و فرهنگی دانش‌آموزان باید تحولاتی اساسی در نگرش مدیران و مسئولان نظام آموزش و پرورش و برنامه‌ریزی‌های آموزشی، مطابق با استانداردهای جهانی صورت گیرد و منابع مالی موردنیاز بدین منظور تأمین شود. برپایه نتایج این پژوهش، مقوله‌های استقلال فکری- فرهنگی دانش‌آموزان، جامعه‌پذیری دانش‌آموزان، سازگاری اجتماعی، بهبود تعامل اجتماعی، ارتقای تربیت عقلی، تربیت اجتماعی، حل مسئله و مفهوم‌آفرینی، هویت‌یابی فرهنگی، خلاقیت فردی، بهبود قدرت تصمیم‌گیری، تقویت روحیه علمی، رضایتمندی تحصیلی، خودکارآمدی تحصیلی و سرزندگی تحصیلی، پیامدهای ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان هستند. همسو با این یافته، اسفندیاری مقدم، محقق و رضوی ملایری (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان داده‌اند تعامل اجتماعی، یکی از پیامدهای مهم ارتقای سطح علمی و فکری دانش‌آموزان است؛ همچنین مرکز، هنسی و وارویک (2019) در پژوهش خود، قدرت حل مسئله، مفهوم‌آفرینی و تفکر را از پیامدهای ارتقای سطح علمی دانش‌آموزان دانسته‌اند. در

تبیین این یافته می‌توان گفت کانون‌های فرهنگی- تربیتی ضمن تقویت کردن هویت فرهنگی، دینی و ملی دانش‌آموزان، و آشنا کردن آنان با ارزش‌های فرهنگی، زمینه را برای ایجاد ارتباط صمیمانه و معاشرت اجتماعی سازنده میان دانش‌آموزان عضو فراهم می‌کنند تا وجدان جمعی، خوداتکایی و قدرت تصمیم‌گیری را در وجود آنان قوت بخشند و سبب شوند آن‌ها مهارت لازم برای زندگی اجتماعی و ایفای نقش به صورت مؤثر را در تلاشی همسو برای دستیابی به اهداف مشترک به دست آورند. برای تحقق یافتن این اهداف باید فعالیت‌های کانون‌های فرهنگی- تربیتی با نیازهای دانش‌آموزان هماهنگ شود و در این راستا مدیران کانون‌ها نقشی مؤثر در اصلاح برنامه‌ها و فعالیت‌های این مراکز دارند؛ زیرا از طریق بهبود بخشیدن کیفیت برنامه‌های کانون‌ها سبب رشد خلاقیت و نوآوری در دانش‌آموزان، سامان یافتن خواسته‌ها، صورت گرفتن تلاش‌های فرهنگی- هنری و اجتماعی، و راهبری این فعالیت‌ها برای حفظ ارزش‌های اسلامی و ارتقای سطح همکاری‌های جمعی و تعمیق فرهنگ مشارکت در امور و تقویت نهادهای مدنی می‌شوند. نتایج پژوهش حاضر به مدیران کانون‌های فرهنگی- تربیتی کمک می‌کند تا با برنامه‌ریزی اصولی در راستای تعلیم و تربیت اسلامی و با توجه به تمام ابعاد روان‌شناختی و اجتماعی، زمینه مساعد برای رشد همه ابعاد وجودی دانش‌آموزان را فراهم آورند و با چشم‌اندازی جامع، تحقق یافتن اهداف مورد نظر از تعلیم و تربیت را تسهیل کنند؛ همچنین در پی مشخص شدن میزان اثرگذاری کانون‌های فرهنگی- تربیتی بر دانش‌آموزان می‌توان بر مسائل ناشی از صورت‌نگرفتن رشد فکری و فرهنگی فائق آمد؛ اما نباید فراموش کرد که تأکید بیش از حد بر هر یک از عوامل به منزله نادیده گرفتن عوامل مهم دیگری است که بدون در نظر گرفتن آن‌ها تبیین علمی به صورت کامل، میسر نخواهد بود.

بر اساس نتایج این پژوهش و نیز اهمیت نقش کانون‌های فرهنگی- تربیتی در ارتقادادن سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود مریان این مراکز با استفاده از شیوه‌های گوناگون مانند نمایش دادن فیلم، برگزار کردن مسابقات کتاب‌خوانی، تشکیل دادن جلسات بحث و گفت‌وگو، و شرکت کردن در جشنواره‌های مرتبط با معیارهای دوست‌یابی،

شرایط و معیارهای انتخاب صحیح دوستان را به دانش‌آموزان بیاموزند و برقراری روابط صحیح در تعامل‌های اجتماعی را برای آن‌ها تبیین کنند؛ همچنین پیشنهاد می‌شود مسئولان و مربیان کانون‌های فرهنگی با پذیرش ابعاد و اثرات برنامه درسی پنهان و آگاهی از این مسئله، از طریق برگزارکردن دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های روش تدریس، آگاهی مدیران و مربیان درباره مفاهیم و نظریه‌های برنامه درسی و به‌ویژه برنامه درسی پنهان و آثار گوناگون آن را افزایش دهند تا مدیران و مربیان بتوانند کسب صلاحیت و مهارت‌های موردنیاز را برای دانش‌آموزان تسهیل کنند. با عنایت به اینکه مؤلفه‌های شناسایی شده در این پژوهش، اعم از مؤلفه‌های علمی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها می‌توانند زمینه‌ساز صورت‌گرفتن پژوهشی کاربردی در راستای بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) باشند، پیشنهاد می‌شود در تحقیق‌های آینده، آثار و نتایج ارتقای سطح علمی، فکری و فرهنگی دانش‌آموزان در کانون‌های فرهنگی - تربیتی کمیته امداد با رویکرد فراتحلیل بررسی شود.

منابع

- آقایی، الهام؛ و رهنما، اکبر (۱۳۹۷). جایگاه تربیت فکری کودکان در آرای فلسفی و تربیتی ابن‌سینا. *فصلنامه علمی - پژوهشی تربیت اسلامی*، ۱۳(۲۶)، ۱۱۷-۱۳۶.
- ابوالمعالی، خدیجه (۱۳۹۱). *پژوهش کیفی از نظریه تا عمل*. تهران: نشر علم.
- اسفندیاری مقدم، علی‌رضا؛ محقق، حسین؛ و رضوی ملایری، زهرا (۱۳۹۴). تأثیر فعالیت‌های کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بر خلاقیت کودکان (مطالعه موردی: شهر همدان). *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (پیام کتابخانه)*، ۲(۲۱)، ۷۴-۹۸.
- حسین‌پور، شهره؛ و زین‌آبادی، حسن‌رضا (۱۳۹۸). *مدرسه پژوهش‌محور: تدوین و آزمون یک الگوی علمی به‌روش ترکیبی اکتشافی*. *خانواده و پژوهش*، ۱۶(۱)، ۲۷-۴۷.
- رحیمی، سلام؛ واحدی، شهرام؛ و ایمان‌زاده، علی (۱۳۹۸). تأثیر آموزش فلسفه برای کودکان بر تاب‌آوری کودکان ابتدایی. *تفکر و کودک (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)*، ۱۰(۲)، ۶۷-۴۷.

زارعزاده، طاهره (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر رشد اخلاقی کودکان در آموزش ابتدایی. اولین کنفرانس بین‌المللی حسابداری، مدیریت و نوآوری در کسب‌وکار، تهران.

زندیان، جلال؛ و فلامرزی، سکینه (۱۳۹۳). بررسی نقش قانون پرورش فکری کودکان با رویکرد آموزش نوین در پرورش خلاقیت. اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار، تهران.

شکیبا، سارا؛ و گلابی، بایزید (۱۳۹۵). طراحی قانون پرورش فکری و خلاقیت کودک و نوجوان در شهر ارومیه با توجه به معیارهای آموزش و یادگیری کودکان. اولین مسابقه کنفرانس بین‌المللی جامع علوم مهندسی در ایران، تهران.

صفری، محمود (۱۴۰۰). شناسایی عوامل توسعه‌دهنده فرهنگ تأکید علمی در مدارس: مطالعه پدیدارشناسی. بازیابی دانش و نظام‌های معنایی، ۷(۲۷)، ۱۳۹-۱۵۶.

عزتی، ساره؛ شریفیان، لیلا؛ تورانی، حیدر؛ برزگر، نادر؛ و اسماعیلی، زهره (۱۴۰۰). شناسایی عوامل مؤثر بر نقش‌آفرینی مدارس به‌عنوان کانون تجربیات تربیتی دانش‌آموزان. فصلنامه علمی- پژوهشی سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، ۵(۲)، ۱-۱۴.

محمدپور، احمد (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضدروش: مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی. تهران: جامعه‌شناسان.

محمدی نصرآباد، محدثه؛ علوی لنگرودی، سید کاظم؛ زندوانیان، احمد؛ و استبرقی، مهدیه (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش ارزش‌های اخلاقی بر رشد مهارت‌های اجتماعی پیش‌دبستانی. تفکر و کودک (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)، ۱۰(۲)، ۲۳۹-۲۶۲.

نبیثی، اسماعیل؛ کاظم‌پور، اسماعیل؛ و شکیبایی، زهره (۱۳۹۹). شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های توسعه تفکر پژوهشی دانش‌آموزان در نظام آموزش عمومی ایران. فصلنامه نوآوری آموزشی، ۷۶(۱۹)، ۱۵۵-۱۳۷.

Banik, P.; and Kumar, B. (2019). Impact of Information Literacy Skill on Students Academic Performance in Bangladesh. *International Journal of European Studies*, 3(1), 27-33.

Geremew, M. A.; and Abdissa, G. D. (2017). Factors that Influences Students Academic Performance: A Case of Rift Valley University, Jimma, Ethiopia. *Journal of Education and Practice*, 6(22), 55-64.

Islam, A.; and Sanzida, T. (2021). An Analysis of Factors Influencing Academic Performance of Undergraduate Students: A Case Study of Rabindra University, Bangladesh (RUB). *Shanlax International Journal of Education*, 9(3), 127-135.

- Kapur, R. (2018). Factors Influencing the Students Academic Performance in Secondary Schools in India. 3(13), 575-587, Available in: <https://www.researchgate.net/publication/324819919>.
- Khan, Z.; and Saeed, K. (2022). Factors Affecting Students' Academic Performance: A Case Study of District Dir Lower and Malakand Agency, Khyber Pakhtunkhwa. *Indian Journal of Economics and Business*. 21(1), 339-342, Copyright@ Ashwin Anokha Publications and Distributions, Available in: <http://www.ashwinanokha.com/IJEB.php>.
- Mercer, N.; Hennessy, S.; and Warwick, P. (2019). Dialogue, Thinking Together and Digital Technology in the Classroom: Some Educational Implications of a Continuing Line of Inquiry. *International Journal of Educational Research*, 97, 187-199.
- Onopriienko, O.; Skvortsova, S.; and Ishchenko, A. (2019). *Development of Critical Thinking of Primary School Pupils at Mathematics Lessons*. EME 2019: Primary Mathematics Education-Reflection of Current Abilities and Needs of Younger School Age Children, April 10-12, Bratislava, Slovakia.
- Pedaste, M. et al. (2015). Phases of Inquiry-Based Learning: Definitions and the Inquiry Cycle. *Educational Research Review*, 14, 47-61.
- Pinto, G.; Bigozzi, L.; Vettori, G.; and Vezzani, C. (2018). The Relationship between Conceptions of Learning and Academic Outcomes in Middle School Students according to Gender Differences. *Learning, Culture and Social Interaction*, 16, 45-54.
- Rodríguez, G.; Pérez, N.; Núñez, G.; Baños, J. E.; and Carrió, M. (2019). Developing Creative and Research Skills through an Open and Interprofessional Inquiry-Based Learning Course. *BMC Medical Education*, 19(1), 134.
- Strauss, A.; and Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*.
- Tamnayfar, M.; Amini, M.; and Yazdani Kashani, Zh. (2011). Reflection of the Functions of Art Education in the Educational System. *Journal of Art Education*, (24), 42-49.